

De oogst van de lisdoddes. In een proef wordt bekeken of dit gewas als isolatiemateriaal kan worden gebruikt of in de meubelindustrie.

Foto: Better Wetter

Oars buorkje Simon Talsma

De landelijke overheid heeft een meer circulaire en duurzamere landbouw voor ogen. Hiermee is het noordoosten van de Fryslân al langer mee bezig. Onder de paraplu van Fjildlab moet dit de komende jaren meer vorm krijgen.

Leeuwarden Vier jaar geleden namen het agrarische collectief Noardlike Fryske Wâlden en hogeschool Van Hall Larenstein het initiatief om met de boeren te zoeken naar een meer natuurinclusieve en circulaire landbouw. Dat betekent onder meer dat de natuur profiteert, en boeren vaker gebruik maken van lokale grondstoffen, en ook meer producten leveren die lokaal verwerkt en verkocht kunnen worden. In de regio wordt al onderzoek gedaan naar het telen van bijvoorbeeld lisdodde, die verwerkt kan worden tot grondstof voor de hout- en meubelbranche.

Het initiatief haakt nu aan bij de regiodeals – een landelijk project om vooral regio's die te maken hebben met bevolgingskrimp te versterken – en wordt inmiddels veel breder opgepakt door Fjildlab. Deze organisatie, waarvan Durk Durksz – eerder onder meer werkzaam bij de Dairy Campus – de trekker is, brengt vele partijen bij elkaar om een duurzamere landbouwsector in Noordoost-Fryslân

op te zetten en de circulaire economie te versterken. „Vanuit het ministerie van Economische Zaken komen er miljoenen voor de regiodeals, het versterken van lokale economieën. Met Fjildlab willen we hier ook invulling aan geven en zoeken naar nieuwe verdienmodellen voor de landbouw en een andere wijze van produceren. Die moet vooral meer circulair zijn, meer in de regio”, zegt Durksz. „Het gaat dan niet alleen om de landbouw maar om vele andere sectoren die met de landbouw en het behoud en onderhoud van het landschap te maken hebben. Denk daarbij aan de recreatiesector en de bouw- en metaalbranche die gebruik kunnen maken van lokale grondstoffen. De gehele lokale arbeidsmarkt moet kunnen profiteren wanneer we stappen zetten tot een meer circulaire productie.”

Beginfase

Durksz benadrukt dat het project nog in de beginfase verkeert. Concrete projecten waaraan wordt gewerkt, zijn nog niet te noemen. Vertegenwoordigers van verschillende sectoren zoeken naar manieren van samenwerking. Bijeenkomsten met boeren leveren volgens de trekker van Fjildlab al veel ideeën op. „Er liggen en komen vele projectideeën, al meer dan honderd. Hieruit volgt een selectie van projecten die zullen worden uitgevoerd.”

Durksz is in positieve zin verrast door de animo vanuit de boerensector. „Een groot deel van de boeren wil wel veranderen, maar zit nu nog vast in traditionele patronen. Tijdens bijeenkomsten is te zien dat veel boeren andere verdienmodellen zoeken en geïnteresseerd zijn in een meer circulaire en duurzamere productiewijze. In de afgelopen maanden zijn ze massaal met ideeën gekomen waarmee we, met hen, aan de slag kunnen.”

Het geld voor de Fjildlab-projecten komt uit pot voor regiodeals. Achttien miljoen komt van het ministerie van EZK, 11,5 miljoen komt van de provincie en betrokken gemeenten, en de deelnemers moeten voor de helft van de financiering van een project zorg dragen. Fjildlab werkt met een begroting van zestien miljoen euro en oriënteert zich op de landbouwgerelateerde vraagstukken.

De projecten bij Fjildlab worden ingedeeld in acht thema's waarbij boeren, bedrijven, overheid, kennisinstellingen en ook burgers samenwerken. Zo zijn er de thema's Natuur en landschap, Gezonde

bodem, Water en landbouw, Duurzame energie, Mest, Voer, Adaptatie aan verzilting en Voedsel en voeding.

Bij Fjildlab zijn twee collectieven voor agrarisch natuurbeheer betrokken. Dat zijn Waadrâne en vereniging Noardlike Fryske Wâlden, die in totaal meer dan duizend agrarische ondernemers in zowel de veeteelt als de akkerbouw vertegenwoordigen. Andere partijen zijn de Ondernemersfederatie Noordoost Fryslân, het Kennis- en Innovatie Huis (KEI), de gemeenten Noardeast-Fryslân, Ty-tsjerksteradiel, Achtkarspelen, Dantumadiel, Smallingerland, Wetter-skip Fryslân, provincie Fryslân en verschillende kennisinstituten (onder andere SPNA, Hogeschool Van Hall Larenstein, NHL-Stenden, Nordwin, Rijksuniversiteit Groningen en Wageningen University).

„Het zijn allemaal partijen die hier in de regio actief zijn”, zegt Durksz, „maar er zijn ook internationale contacten.” Fjildlab heeft een samenwerking binnen het project Color Circle. Vijf Europese regio's zijn een traject begonnen om van elkaar te leren hoe ze duurzame oplossingen in praktijk kunnen brengen. Ze willen daarbij ook een voorbeeld zijn voor andere regio's. Het gaat naast het project in Noordoost-Fryslân om kennisinstellingen en regio's in Frankrijk, Spanje, Roemenië en Tsjechië die werken aan lokale circulaire economie. Eerder deze maand kwamen vertegenwoordigers van deze regio's bij elkaar bij Van Hall Larenstein. Deze hogeschool heeft een belangrijke rol bij het delen van de kennis en ervaringen die worden opgedaan in de Europese regio's.

Het is de bedoeling dat, als uitvloeisel van de vele (deels gesubsidieerde) projecten, drie of vier demonstratieprojecten worden opgezet. Betrokkenen en belangstellenden kunnen hier in praktijk bekijken welke mogelijkheden er zijn wanneer boeren zich richten op andere verdienmodellen en producten, en hoe andere bedrijven, bijvoorbeeld in de bouw, deze producten weer gebruiken. „Het moet meer werk, omzet en inkomen voor alle sectoren genereren.”

Lisdoddes

Een van die voorbeelden is het telen van lisdoddes. Er wordt nu onderzocht hoe dit materiaal uit het project Better Wetter in de omgeving van Surhuizum kan worden gebruikt als isolatiemateriaal

of in de meubelmakerij. „Inzet van Fjildlab is ook dat boeren producten gaan telen voor nieuwe toepassingen.”

Durksz realiseert zich dat een deel van de ondernemers hier niet in mee zal gaan en wil blijven produceren voor de grotere (wereld)markt. „Het is echter wel duidelijk dat de wereld er over enkele decennia heel anders uit gaat zien. Zo zal het gebruik van gas verminderen, mede door de verminderde beschikbaarheid. Dat heeft gevolgen voor de kosten voor het maken van bijvoorbeeld kunstmest en heeft direct gevolgen voor de landbouw. We zullen ook daarom anders gaan produceren.”

Een richting waar Fjildlab zich in het bijzonder op wil storten is het verminderen van de verspilling en het opzetten van een zogeheten verspillingsmarkt. Er worden nu veel landbouwproducten niet gebruikt voor het doel waarvoor ze worden geteeld.

Als voorbeeld noemt Durksz wortelen die van het land komen en niet de gewenste maten en vorm hebben. „Die worden massaal tegen een prijs van enkele centen per kilo verkocht als veevoer, of gaan in de vergister. We moeten zoeken naar andere markten en afzetmogelijkheden. Bijvoorbeeld door ze als streekproducten aan te bieden, te verwerken in soepen en te versnijden voor bijvoorbeeld groentepakketten. We moeten alternatieve ketens maken om deze producten toch bij de consument te krijgen.”

Belangrijke factor daarbij is wel dat consumenten meegenomen moeten worden, en daarbij ook afnemers zoals lokale supermarktondernemers. „Die zitten voor een groot deel vast aan de eigen ketens voor het verkopen van producten. Maar er zijn ook formules die meer vrijheid bieden om streekproducten in het schap te leggen. Gelukkig zie je dat bij verschillende winkels al gebeuren.”

Ook buiten de supermarktketens om kunnen er, wat de projectleider betreft, veel vaker nieuwe afzetkanalen worden ontwikkeld. Hij denkt dan aan streekmarkten en aan het verkopen van bijvoorbeeld melk op de boerderij – de melktap – of groenten en fruit.

Nieuwe mogelijkheden op het gebied van voedsel zijn er ook door in te zetten op veredeling van bestaande gewassen. Durksz noemt als

bijvoorbeeld het opzetten van een lijn van streekbrood, gemaakt van tarwe van Friese bodem.

Biologisch akkerbouwer Pyt Sipma uit Engwierum is al enkele jaren bezig met het ontwikkelen van een tarweras dat geschikt is om te malen en te gebruiken voor het bakken van brood. Tarwe die in het Noorden groeit, is vaak niet geschikt als hoogwaardige baktarwe. Veelal komt het graan voor deze toepassing uit zuidelijker landen. Graan dat in Nederland wordt verbouwd, is tot nu toe meestal voor de diervoerproductie.

Rol consumenten

De omslag naar een duurzamere en circulaire landbouw en daarmee ook het succes van bedrijven die de geleverde producten verwerken en in de markt zetten, staat of valt bij de verantwoordelijkheid die consumenten nemen, zegt Durksz. „Boeren willen echt wel veranderen. Ook bij dit project hebben we dat gezien, getuige de zeer grote animo. Het gaat erom: hoe vind je de consument? Want de burger die een omslag wil, reageert als consument in de winkel vaak toch anders.”

Een deel van de activiteiten van Fjildlab is gericht op het informeren van burgers. Vooral de jeugd moet worden bereikt, stelt Durksz. „Zij zijn de consumenten van morgen. We moeten vertellen waar we mee bezig zijn en bewustwording creëren. Want als de consument niet verandert, zal een omslag moeilijk worden.”

Dit is een artikel in een langere serie verhalen over transitie in de landbouw. Volgende week meer aandacht voor Lekkere Trek, de onderneming die onder andere Fries tarwebrood op de markt brengt

<http://www.e-pages.dk/frieschdagblad/1280/article/1086584/26/2/render/?token=e06c0dc13302f699fcd0bc8ee3e5c6f0>